

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ

Από τον Αδ.: Τριαντάφυλλο Κοτζαμάνη †
Εθνικό Μεγάλο Διδάσκαλο του Α.:Α.:Α.:Τ.: Μισραϊμ και Μέμφις 1989-2007

Εισήγηση στο Παγκόσμιο Συνέδριο R+C
Κοπενχάγη 1984

Ονομάστηκε «**σκοτεινός φιλόσοφος**» γιατί σχεδόν κανείς δεν μπόρεσε να τον καταλάβει. Θεωρήθηκε από πολλούς μισάνθρωπος, γιατί αρνήθηκε τη συντροφιά των ανάξιων ανθρώπων.

Γνώρισε τη μοναξιά καθώς ανέβαινε στο ανηφορικό μονοπάτι της φώτιφωσης. Αγώνισθηκε σκληρά μέχρι το τέλος για τα ιδανικά του και ποτέ του δεν τα πρόδωσε.

Αγώνας: Μονάχα αυτή η λέξη ήταν αρκετή για να περιγράψει την ζωή του Ηράκλειτου. Αγώνας συνεχής ενάντια στο σκοτάδι, ενάντια στον εαυτό του. Ένας αγώνας που τροφοδοτείται από την αέναη εσωτερική και εξωτερική αλλαγή. Γεννημένος στην Εφεσο το 535 π.Χ., δεν απομακρύνθηκε όπως φαίνεται, ποτέ από την γενέτειρά του, όπου και μετέστη σε ηλικία 60 ετών, το 475 π.Χ. Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, απόγονος του Αθηναίου βασιλιά Κόδρου, παραχώρησε στον αδελφό του τα ιδιαίτερα προνόμια του. Απέβαλε με τη θέλησή του τα εγκόσμια προνόμια για να ασχοληθεί με το βασίλειό του φωτός του οποίου και αναδείχθηκε μέγας ιεροφάντης.

Μεγάλο Ιεροφάντη: Έτσι βλέπω τον Ηράκλειτο. Γραπτές μαρτυρίες για την συμμετοχή του στα Μυστήρια της εποχής του δεν υπάρχουν. Αν και η οικογένειά του είχε την πρωτοκαθεδρία στις γιορτές της Ελευσίνας Δήμητρας, οπότε θα μπορούσε να είχε μνηθεί στα Ελευσίνια Μυστήρια που τελούνταν και στην Εφεσο, γνωρίζουμε καλά ότι για την επίτευξη της ύψιστης φώτισης και μύησης, δεν απαιτείται πάντα η συμμετοχή σε τελεουργίες και μυστήρια, αλλά αρκεί η συνεχής αναζήτηση των πηγών του εαυτού μας, η ακατάπαυστη μελέτη των νόμων του Κοσμικού και ο δίχως σταματημό αγώνας για να ξεπεράσουμε τον εαυτό μας.

Τον αγώνα, λοιπόν, διαλέγει κι'ο Ηράκλειτος ως δρόμο μύησης. Γνωρίζει ότι η προσπάθεια είναι επίπονη, αλλά δεν δειλιάζει. Αλλωστε, «όσοι ζητούν να βγάλουν χρυσάφι σκάβουν πολύ τη Γη και λίγο βρίσκουν» (Χρυσόν γαρ οι διζήμενοι γην πολλήν ορύσσουσι και ευρίσκουσιν ολίγον).

Όσο περισσότερη ελπίδα και πεποίθηση έχει, τόσο ευκολότερα βρίσκει τις απαντήσεις στα ερωτήματά του. Η όλη του πορεία βασίζεται στην ηρωική αντίληψη της ζωής. Πιστεύει το το έντιμο τελεύτημα του βίου επιφέρει μεγάλη δόξα. «Εκείνους που πέφτουν στη μάχη τους τιμούν και Θεοί και Άνθρωποι» (Αρκιφάτους Θεοί τιμώνσι και άνθρωποι). «Οι πιο σπουδαίοι θάνατοι, σπουδαίες έχουνε τιμές.»

(Μόροι γαρ μέζονες μέζονας μάρας λαγχάνουσι).

Ο Ηράκλειτος αγωνίζεται για να μετατρέψει τον ζώδη άνθρωπο, που λίγο διαφέρει από το ζώο, σε άριστο. Διδάσκει λοιπόν τους άριστους να ενδιαφέρονται μονάχα για την αιώνια

δόξα, κι' όχι για να γεμίσουν τη κοιλιά τους σαν τα κτήνη. (Αιρώνται γαρ εν αντί απάντων οι άριστοι, κλέος αέναον θνητών, οι δε πολλοί κεκόρηνται οκώσπερ κτήνεα)

Η πείρα διδάσκει τον φιλόσοφό μας ότι η πρόοδος είναι εφικτή μονάχα όπου υπάρχει αντίσταση, πρόκληση από το περιβάλλον. Όπως για να λάμψει το φως απαιτείται η αντίσταση του ηλεκτρικού λαμπτήρα, έτσι και για να ακτινοβολήσει το φως του εαυτού χρειάζεται η αντίσταση του περιβάλλοντος. «Δεν είναι τόσο καλό για τους ανθρώπους να γίνονται όλα όσα θέλουν» (Ανθρώπους γίνεσθαι οκόσα θέλουσιν άμεινον).

Η ύψιστη σοφία, η γνώση του εαυτού, είναι δυνατή για όλους, μας λέει ο Ηράκλειτος. (Ανθρώποισι πάσι μέτεση γινώσκειν εαυτούς και φρονεΐν). Η φρόνηση, όμως, δεν προέρχεται από την πολυμαθεία. (Πολυμαθίη νόον έχειν ου διδάσκει). Η εύφρων σκέψη είναι μέγιστη αρετή. (Το φρονεΐν αρετή μέγιστη). Μονάχα με τη χρήση της σκέψεώς του μπορεί ο άνθρωπος να προχωρήσει σταθερά. Διαφορετικά κινδυνεύει να παρασυσθεί έξω από την πορεία του και να χαθεί μέσα στα σκοτάδια της άγνοιας.

Απαραίτητη για τον άνθρωπο είναι η παιδεία. Αυτή τρέφει και ζωογονεί την ψυχή του ανθρώπου. Για τον Ηράκλειτο, η παιδεία είναι ένας δεύτερος Ηλιος (Την παιδείαν έτερον ήλιον είναι τοις πεπαιδευμένοις).

Τί είναι όμως, σοφό για τον Ηράκλειτο; «ένα μονάχα πράγμα: να γνωρίζεις σε βάθος τον νού που κυβερνά τα πάντα μέσα στα πάντα» (Έν το σοφόν, επίσταται γνώμων, στή εκυβέρνησε πάντα δια πάντων).

Η όλη φιλοσοφία του Ηράκλειτου στρέφεται γύρω από τον Λόγο και τη Φωτιά. Ο Λόγος δεν πρέπει να συγχέεται με την Λογική. **Λογική είναι η μέθοδος προσεγγίσεως της Αλήθειας, ενώ Λόγος είναι η ίδια η Αλήθεια.** Μπορούμε άφοβα να πούμε ότι για τον Ηράκλειτο, Λόγος είναι ο νόμος του αιώνιου γίνεσθαι. Ο Λόγος είναι παγκόσμιος και υπάρχει αιώνια (του δε λόγου τουθέοντος αεί...), αλλά οι περισσότεροι άνθρωποι δεν δρουν σύμφωνα με αυτόν. Ασχολούνται με αυτόν, αλλά το πλήρες νόημά του τους ξεφεύγει γιατί βρίσκονται σε ασυμφωνία μαζί του. Κι ενώ ο Λόγος, δεν είναι κάτι έξω από την άνθρωπο, ο άνθρωπος «θεωρεί ξένο αυτό που συναντάει κάθε μέρα».

Ο Λόγος που κυβερνά τα πάντα, ο «διοικών λόγος» είναι αυτός που προκαλεί τις «τροπές της φωτιάς» για να αρχίσει ο κόσμος. Ο κόσμος ούτε υπάρχει, ούτε είναι. Γίνεται. Τα πάντα διαρκώς μεταβάλλονται. Μονάχα η κίνηση και η αλλαγή υπάρχουν πάντα. Αυτές προκαλούν τις μεταμορφώσεις όλων των πραγμάτων.

Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά τη φύση γύρω μας, θα δούμε ότι ζωή σημαίνει κίνηση και αλλαγή. Τίποτα δεν είναι τώρα όπως ήταν πριν ένα δευτερόλεπτο, ούτε και θα είναι το ίδιο σε λίγο. Τίποτε δεν είναι σταθερό. Ακόμη και οι γρανιτένιοι βράχοι, και εκείνων τα μόρια κινούνται. «Δεν μπορείς να μπεις δύο φορές στο ίδιο ποτάμι». Το ποτάμι άλλαξε, το ίδιο αλλάζουμε κι'εμείς.

Οι εξωτερικές μορφές φαινομενικά, είναι στατικές. Στο εσωτερικό τους, όμως, η πραγματική τους μορφή έχει αλλάξει. Οποιος μένει προσκολλημένος στις εξωτερικές μορφές, μένει προσκολλημένος σε κάτι που πέθανε και χάνει τον έλεγχο της πραγματικότητας.

«Ο Ηλιος κάθε μέρα νέος ανατέλλει». «Στα ίδια νερά των ποταμών και μπαίνουμε και δεν μπαίνουμε, και είμαστε και δεν είμαστε». «Την φθαρτή ουσία δεν μπορείς να την αγγίξεις,

δύο φορές στην ίδια κατάσταση, γιατί, καθώς αλλάζει, ορμητικά και γρήγορα, σκορπάει, και πάλι μαζεύει, πλησιάζει και απομακρύνεται».

Οι περισσότεροι άνθρωποι, επιδιώκουν τη μονιμότητα, κί'ετσι προσκολλώνται στο εξωτερικό. Τούτο συμβαίνει γιατί θέλουν να είναι και φοβούνται μήπως χαθούν, αν δεν είναι.

Γνωρίζουμε, όμως, οτι μονάχα όποιος αποβάλλει τον εαυτό του ολοκληρωτικά, μονάχα όποιος φορέσει τη μάσκα και παύσει να είναι, μονάχα αυτός αποκτά ενόραση του θείου.

Ο Βουδδας είπε: «Είσαι ένας μη-εαυτός. Τίποτα για σένα δεν υπάρχει μόνιμα, τίποτε σταθερό. Είσαι μια ροή, ένας ποταμός».

Αφού λοιπόν, συνεχώς μεταβαλλόμαστε, θα πρέπει να ακολουθήσουμε ορισμένους κανόνες για να χρησιμοποιήσουμε δημιουργικά και προς όφελός μας την αλλαγή.

Ο Ηράκλειτος μας δίνει πρακτικές συμβουλές δράσεως:

1. Να μην δρούμε από συνήθεια, σαν τα παιδιά που απλά εκτελούν εντολές γονέων. Να ασκούμε, δηλαδή, πρωτοβουλία και να προσπαθούμε να ξεφύγουμε από το συνηθισμένο.
2. Να μην δρούμε και να μην μιλάμε σαν κοιμισμένοι, δηλαδή ό,τι κάνουμε να το κάνουμε ενσυνείδητα.
3. Να μην ενεργούμε ποτέ μονάχα για τον εαυτό μας. Πρέπει να θυμόμαστε κί'αυτούς που ξεχνούν που οδηγεί το μονοπάτι.

Μου έρχεται στο μυαλό μια σχετική ιστορία: «Δύο οδοιπόροι κοντεύουν να φθάσουν στην κορυφή του όρους της φωτίσεως. Λίγο, όμως, πριν τη κορυφή, ακούνε έναν άλλο οδοιπόρο να κραυγάζει ζητώντας βοήθεια απ'τα βάθη μιας κοιλάδας γιατί έχασε το δρόμο του. Ο πρώτος οδοιπόρος αποφασίζει να προχωρήσει μέχρι τη κορυφή του βουνού για να φωτισθεί και να κατέβει μετά στην κοιλάδα, για να βοηθήσει το χαμένο διαβάτη. Ο δεύτερος, αποφασίζει να κατέβει αμέσως στη κοιλάδα, αναβάλλοντας τη φώτισή του, για να βοηθήσει το χαμένο διαβάτη, ν'ανέβει μαζί του στη κορυφή. Ο πρώτος δεν έφτασε ποτέ στη κορυφή του όρους. Ο δεύτερος, μόλις κατέβηκε στην κοιλάδα, συνειδητοποίησε οτι είχε βρει το φως.»

Ρίξτε μια ματιά γύρω σας και θα δείτε οτι υπάρχει μία αρμονία. Η αρμονία αυτή δημιουργείται από την σε σωστές αναλογίες μίξεις διαφορετικών τόνων, από την διαρκή πάλη των αντιθέτων. Η φύση αγαπάει τα αντίθετα, γιατί με αυτό συνθέτει την αρμονία. Δείτε πώς σμίγει το αρσενικό με το θηλυκό σε ιερή αρμονία. Παρατηρείστε πώς η μίξη των αντιθέτων χρωμάτων δίνει τις αρμονίες. Ακούστε την γλυκύτητα που προκαλεί η μουσική από την αρμονική σύζευξη υψηλών και χαμηλών τόνων. Νοιώστε την αρμονία του λόγου που δημιουργείται από την συνένωση συμφώνων και φωνηέντων.

Η σύγκρουση των αντιθέτων προκαλεί μία κρυφή αρμονία κί' «η κρυφή αρμονία είναι πιο καλή από την φανερή» Η σύγκρουση προκαλεί πόλεμο, αλλά ο πόλεμος είναι των πάντων πατέρας.

Δεν είναι δυνατόν να συνειδητοποιήσουμε τη ζωή, δίχως τον θάνατο, το φώς δίχως το σκοτάδι, το άσπρο δίχως το μαύρο, και τούτο γιατί η διάνοιά μας σε αυτό το πεδίο είναι πεπερασμένη. Ο χωρισμός, τα αντίθετα, υπάρχουν μόνο μέσα στη διάνοιά μας. Εκεί που τα

αντίθετα ενώνονται, εκεί δημιουργείται η πνευματική αρμονία: η κρυφή. **Εκεί που ενώνονται οι πλευρές του σταυρού, εκεί ανθίζει το ρόδο.**

Δεν υπάρχει καλό και κακό, διακηρύσσει ο Ηράκλειτος, γιατί το καλό και το κακό είναι ένα. Το κάθε τι περιέχει και το αντίθετό του και συνθέτουν μαζί ένα αρμονικό όλο. Η ζωή είναι θάνατος και ο θάνατος ζωή, ανάλογα με το επίπεδο συνειδητότητάς μας. Το φως και το σκοτάδι δεν είναι ξέχωρες οντότητες, απλά το ένα είναι η απουσία του άλλου. Το μίσος και η αγάπη δεν είναι ξέχωρες οντότητες. Απλά, το μίσος είναι η αρνητική εκδήλωση της αγάπης. Παντού στη ζωή μας συναντάμε την αντίφαση. Τίποτα όμως, μέσα σ' αυτή την αντίφαση δεν είναι λάθος. Μονάχα η πεπερασμένη μας λογική δεν μπορεί να συλλάβει τον όμορφο, αρμονικό κόσμο που δημιουργείται από μία τέτοια αντίφαση. «Αντιφάσκω γιατί είμαι απέραντος» διακηρύσσει ο Ουώλτ Ουίτμαν. Και το σύμπαν είναι απέραντο.

Πώς θα νοιώσουμε τον καθαρό αέρα της κορφής αν δεν νοιώσουμε το σκοτάδι της κοιλάδας? Κι' όμως κορφή και κοιλάδα σχηματίζουν το βουνό. Δεν θα μπορούσε να υπάρξει η κορυφή δίχως την κοιλάδα. Η πάλη των αντιθέτων είναι μία τέλεια ερωτική σχέση. Τη μία έλκονται μεταξύ τους την άλλη απωθούνται. Ο έρωτας και ο θάνατος αυτές οι δύο δυνάμεις δημιούργησαν την αρμονία.

Για να κρατήσουμε, όμως, αυτή την αρμονία στη ζωή μας δεν πρέπει να προσκολληθούμε σε κανένα από τα δύο αντίθετα. Τη μία θα μας τραβήξει κοντά του το ένα από αυτά, την άλλη το άλλο. Επιφανειακά δεν θα υπάρξει αρμονία. Αν, όμως, ελέγξουμε την κίνησή μας από το ένα προς το άλλο, τότε κάτω από την επιφανειακή δυσαρμονία, δημιουργείται η κρυμμένη αρμονία. Σταθείτε ανάμεσα στα αντίθετα και δαμάστε τα. Ο Ηνίοχος των Δελφών δεν αφήνει να παρασυρθεί ούτε από τα δεξιά ούτε από τα αριστερά άλογα. Τα χαλιναγωγεί και κυριαρχεί επάνω τους για να βαδίζει στην ορθή πορεία.

Πιστεύοντας στον ίδιο νόμο των αντιθέτων και της σωστής αναλογίας, ένας άλλος Έλληνας Μυστικιστής και Φιλόσοφος, ο Καζαντζάκης, θα διακηρύξει δυόμισυ χιλιάδες χρόνια αργότερα ότι μονάχα στο μέτρο που γνώρισες το αρνητικό μπορείς να γνωρίσεις το θετικό. Όσο περισσότερο συνειδητοποιείς το σκοτάδι, τόσο περισσότερο προσεγγίζεις το φως.

Ο Ηράκλειτος δεν διαλέγει ούτε το αρνητικό ούτε το θετικό. Τα παντρεύει ακριβώς τα δύο με έναν αλχημικό γάμο. Δεν διαλέγει για να μην εξαρτηθεί από το ένα. Στέκεται στη μέση της ζωής και του θανάτου.

«Ό,τι είναι μέσα μας είναι το ίδιο, και το ζωντανό και το νεκρό, και το ξύπνιο και το κοιμισμένο, και το νέο και το γέρικο. Όταν αυτά αλλάζουν, γίνονται εκείνα, κι' όταν εκείνα μεταμορφώνονται, γίνονται αυτά» μας λέει ο Ηράκλειτος. Και τονίζει: «Αν ακούσετε, όχι εμένα, αλλά το Λόγο, είναι σοφό να ομολογήσετε ότι τα πάντα είναι ένα». «Από τα πάντα το ένα, και από το ένα τα πάντα».

Μέσα, λοιπόν, από την αντίθεση και τη μεταβολή, ξεπροβάλλει ξεκάθαρα η ενότητα των πάντων.

Από τα πανάρχαια χρόνια, πολλοί προσπάθησαν να δώσουν έναν ορισμό του Θεού. Ίσως, κανείς, όμως, δεν κατόρθωσε να δώσει έναν ορισμό τόσο γραφυρό και πλήρη, όσο ο Ηράκλειτος. «Ο Θεός είναι ημέρα και νύκτα, χειμώνας και καλοκαίρι, πόλεμος και ειρήνη, κόρος και ανάγκη».

Ο Θεός, λοιπόν, δεν έχει πρόσωπο. Ο Θεός, δεν διαιρείται. Περιέχει τα πάντα. Είναι ακαθόριστος και απεριόριστος. Εμπεριέχει όλα τα αντίθετα. Ο Θεός δεν είναι μονάχα ημέρα ή μονάχα νύχτα, είναι και τα δύο μαζί. Δεν είναι μονάχα πόλεμος ή μονάχα ειρήνη, είναι και τα δύο μαζί. Δεν είναι μονάχα ικανοποίηση ή μονάχα ανάγκη, είναι και τα δύο μαζί. Ο Θεός που υπάρχει μέσα μας, μέσα στα πάντα, είναι αυτός που διαρκώς μετατρέπεται από τη μία κατάσταση στην άλλη.

Δεν μπορούμε να επιλέξουμε αυτήν ή εκείνη την έκφραση του Θεού, γιατί αυτόματα απορρίπτουμε την αντίθεσή της, που είναι μέρος του ίδιου του Θεού. Ο Ηράκλειτος δεν επιλέγει, απλά προσαρμόζεται. Γνωρίζει, άλλωστε, την σχετικότητα των πάντων. Το ίδιο πράγμα μπορεί να είναι και καλό και κακό, ανάλογα με την σκοπιά με την οποία το κοιτάζουμε. Ας χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα. Παίρνω ένα νυστέρι και κάνω μία τομή σε κάποιον άνθρωπο. Είναι καλό αυτό ή κακό? Αν μεν, είμαι χειρουργός και κάνω την τομή χειρουργώντας, είναι καλό. Αν είμαι δολοφόνος είναι κακό. «Το νερό της θάλασσας είναι το πιο καθαρό και το πιο βρώμικο», λέει ο Ηράκλειτος. «Για τα ψάρια είναι πόσιμο και σωτήριο, για τους ανθρώπους, όχι μόνον δεν είναι πόσιμο, αλλά είναι ολέθριο». Κάτι που σήμερα είναι καλό για μας, αύριο μπορεί να μην είναι.

Η πεμπουσία της ανθρώπινης νοημοσύνης έγκειται στην ικανότητά μας να προσαρμοζόμαστε στις αλλαγές που προκαλεί η κίνηση γύρω μας. Τί είναι η προσαρμοστικότητα? Είναι η ικανότητα να καθορίσουμε άμεσα τη στάση μας κάθε φορά που προκύπτει μία αλλαγή, ώστε να διατηρείται πάντα η αρμονία. Προσαρμοστικότητα, λοιπόν, σημαίνει δράση. «Ο Θεός είναι μέρα και νύχτα». Αλλά και «μία είναι η φύση ημέρας και της νύκτας». Ο πόλεμος και η ειρήνη είναι ένα. Η ένδεια και ο κορεσμός είναι ένα. Το ένα ελκύει το άλλο, γιατί όσο είναι χωριστά είναι μισά. Μόλις ενωθούν δημιουργούν ένα πλήρες σύνολο. Ο ανήφορος και ο κατήφορος είναι ο ίδιος δρόμος, το καλό και το κακό, ο Θεός και ο Διάβολος, δεν είναι παρά οι αντίθετοι πόλοι του ίδιου φαινομένου. Πού αρχίζει ο ένας πόλος και πού ο άλλος? Κανείς δεν μπορεί να το καθορίσει. «Στον κύκλο, η αρχή και το τέλος είναι το ίδιο» Το πάν λοιπόν, είναι Θεός. Ο,τι υπήρξε, ό,τι υπάρχει και ό,τι θα υπάρξει, όλα είναι Θεός.

Ο Θεός δεν είναι ένα πρόσωπο, γι'αυτό δεν έχει ανάγκη από συγκεκριμένο όνομα. «Το ένα που είναι το μόνο σοφό, αδιαφορεί εάν το αποκαλούμε ή όχι με το όνομα του Δία». Ο Θεός παίρνει όποιο όνομα αρέσει στον καθένα, όπως η φωτιά όταν την ανακατώσουμε με αρωματικά.».

Ο Ηράκλειτος δεν πιστεύει στην πολλαπλότητα των Θεών της εποχής του και στην προσπάθεια της προσωποποίησης της θεότητας. Ενώ εκφράζει το μεγαλείο της Θεότητας, κατηγορεί τη δουλική συμπεριφορά του ανθρώπου προς τη θεότητα και την παθητικότητά του που τον κάνει να μην ενεργεί για να βελτιώσει τον εαυτό του και να κυριαρχήσει στο περιβάλλον του, αλλά τον ωθεί να περιμένει παθητικός μέχρι να του χορηγήσει η θεότητα, ό,τι ζητάει δίχως να προσπαθήσει ο ίδιος γι'αυτό. Λέγεται ότι όταν ο Ηράκλειτος είδε τους Έλληνες να προσφέρουν θυσίες στους θεούς, είπε: «Κάνουν προσευχές στα αγάλματα των Θεών, λες και, είχαν αυτιά για να ακούσουν, ενώ δεν ακούν, κι'ούτε μπρούν να δώσουν πίσω κάτι, όπως δεν μπορούν και τίποτα να απαιτήσουν».

Ο Ηράκλειτος δεν πιστεύει την δημιουργία του κόσμου από κάποιο Ον. «Τούτο τον κόσμο, πούναί ο ίδιος για κάθε ον, δεν τον έπλασε ούτε κάποιος από τους Θεούς ούτε κάποιος από τους ανθρώπους, αλλά πάντα ήταν και είναι και θα είναι αείζωη φωτιά, που με μέτρο ανάβει και με μέτρο σβήνει». Ο κόσμος, λοιπόν, δεν δημιουργήθηκε, γιατί τότε θα έπρεπε να υπήρχε στιγμή κατά την οποία δεν υπήρχε τίποτα, κ'αυτό το τίποτα θα έπρεπε να προκαλέσει το κάτι.

Αείζωη φωτιά που πάντα έχει ζωή είναι ο κόσμος κατά τον Ηράκλειτο, μία φωτιά που με μέτρο, με αναλογία, ανάβει και σβύνει, μεταβάλλεται. Κίη μεταβολή αυτή προκαλεί όλες τις μορφές. Πρώτη μεταμόρφωση της φωτιάς είναι η θάλασσα. Μετά η θάλασσα μετατρέπεται σε γη και σε θερμό αέρα. Ο Λόγος, ή ο Θεός, επιδρά με τον αέρα στη φωτιά και τη μετατρέπει σε υγρό. Το υγρό αυτό ονομάζεται από τον Ηράκλειτο «θάλασσα» και αποτελεί το «σπέρμα του κόσμου». Από το σπέρμα αυτό δημιουργείται η γη κ'ο ουρανός και ό,τι περιέχουν αυτά τα στοιχεία.

Τα τέσσερα στοιχεία, η φωτιά, ο αέρας, το νερό και η γη δεν είναι βέβαια, τα ίδια στοιχεία που βιώνουμε στην καθημερινή μας ζωή. Είναι απλώς καταστάσεις του Οντος που περιγράφουν τα στάδια της εξελίξεως.

Όπως, όμως, ο Ηράκλειτος περιγράφει την εισέλιξη, έτσι λακωνικά περιγράφει και την ανέλιξη, την επιστροφή στην αρχική ουσία, την επανενσωμάτωση. Μίας και ο «ανήφορος κ'ο κατήφορος, ο δρόμος που οδηγεί προς τα κάτω κ'αυτός που οδηγεί προς τα πάνω, είναι ο ίδιος δρόμος», μπορεί ο κόσμος να αναχθεί στην πρώτη αρχή, τη φωτιά.

Ιδού, τα λόγια του: «Η θάλασσα ξαναλλάζει σε φωτιά στην ίδια εκείνη αναλογία που ήταν πριν γίνει γη».

Μέσα από την αναλογία των αντιθέτων, ο Ηράκλειτος ξεχωρίζει δύο με τα οποία ασχολείται ιδιαίτερα: Τη ζωή και τον θάνατο. Θάνατο ονομάζει τη γέννηση όταν λέει: «θάνατος είναι όσα βλέπουμε όταν είμαστε ξύπνιοι και ύπνος όσα βλέπουμε όταν κοιμώμαστε». Πιστεύει ότι η μεταθανάτια ζωή είναι σαφώς πληρέστερη, γνωρίζει ότι μετά τη μετάστασή του, την ύψιστή του μύηση, ο άνθρωπος ζεί και στον κόσμο του φωτός.

Ο άνθρωπος όταν πεθάνει και κλείσουν τα μάτια του, ανάβει σαν φως μέσα στη νύχτα. Όταν ζεί, στον ύπνο του είναι περίπου νεκρός και στο ξύπνιο του είναι κοιμισμένος.

Οι άνθρωποι, άμα πεθάνουν θα βρεθούν μπροστά σε πράγματα που ούτε τα περιμένουν αλλά ούτε μπορούν να τα υποθέσουν.

Σε όλη του τη ζωή ο Ηράκλειτος έψαχνε να γνωρίσει τον εαυτό του, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι όποιο δρόμο κ'άν βαδίσεις δεν θα βρεις τα πέρατα της ζωής' τόσο μεγάλο είναι το βάθος της. «Ο λόγος της ψυχής αυξάνει από τον εαυτό του».

Γνωρίζει ο Ηράκλειτος ότι δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία να ανακαλύψει και να γνωρίσει τον εαυτό του, αλλά να αγωνισθεί γι αυτό. Αφού, όμως, ο ίδιος, η ψυχή του και το σύμπαν είναι μέρη ενός όλου, στην πραγματικότητα ο Ηράκλειτος ψάχνει να ανακαλύψει, να συλλάβει, τη δύναμη που βρίσκεται πίσω από την διαδικασία εκείνη όπου ο ζητών και το ζητούμενο, ο ορών και ορώμενος είναι ένα. Και μονάχα όταν βιώσουμε την ύψιστη έκσταση της κοσμικής φώτισης μπορούμε να νοιώσουμε αυτή τη σχέση. Τέλος, στην αναζήτηση δεν μπορείς να υπάρξεις, γιατί ο κόσμος δεν είναι στατικός, βρίσκεται σε διαρκές γίγνεσθαι. Ο αγώνας

αναζήτησης της ψυχής, θα μετατοπίζει συνεχώς τα όρια της συνειδητότητάς μας μέχρι να κατορθώσουμε να γκρεμίσουμε τα σύνορα ανάμεσα στον εαυτό μας και στο σύμπαν για να βιώσουμε το ενιαίο των πάντων.

Μιας και δεν μπορεί κανείς να μείνει κρυμμένος απ'αυτό που δεν δύνει ποτέ, η συμπεριφορά του ανθρώπου έχει μεγάλη σημασία για τον Ηράκλειτο. Δεν αρκεί να μην εντρυφείς στις βρωμιές, δεν πρέπει, ούτε καν, να αντλεις χαρά απ'αυτές. Πρέπει να τις διώξεις από την σκέψη σου. Είναι πιο μεγάλη ανάγκη να σβύσει ο άνθρωπος την ανοσιότητα, την ύβριν, παρά την πυρκαϊά. Πρέπει να αποφεύγει κανείς την ακολασία και την μέθη, γιατί αυτές αποκαλύπτουν τον πραγματικό του εαυτό. Όταν μεθύσει ο άνθρωπος γίνεται υποχείριο κ'ένος παιδιού, «η ψυχή του υγραίνεται». Κι' «η υγρασία της ψυχής είναι ο θάνατος», γιατί η ψυχή προέρχεται από την ξηρότητα της φωτιάς. Η ξερή ψυχή, αυτή που δεν έχει υδρανθεί από τα πάθη, είναι η πιο σοφή και η πιο καλή. Τέτοια ψυχή συναντάμε στους άριστους. Ένας, όμως, άριστος αξίζει, για τον Ηράκλειτο, όσο δέκα χιλιάδες.

Οι άριστοι θα οδηγήσουν τους άλλους ανθρώπους προς τα εμπρός. Όσο, όμως, κ' αν καθυποτάξει κανείς τα πάθη του, όσο ψηλά κ'αν ανέβει, δεν θ'άβρει τη φώτιση αν έχει διανοητική υπερηφάνεια, γιατί η «οίηση είναι εμπόδιο στην προκοπή». Δεν αρκεί να εφαρμόζουμε τους νόμους, πρέπει και να αγωνιζόμαστε γ'αυτούς με τον ίδιο τρόπο που θα αγωνιζόμασταν ενάντια στον εχθρό που θα απειλούσε να μας υποδουλώσει.

Η φιλοσοφία του Ηράκλειτου είναι όχι μονάχα θεωρητική αλλά και βαθύτατα πρακτική. Μας δίνει κλειδιά για να εξορύξουμε μόνοι μας τον χρυσό που είναι θαμμένος στα βάθη της ψυχής μας και να οδηγηθούμε προς την αλήθεια.

Όπως σωστά παρατήρησε ο Νίτσε, «εφ'όσον ο κόσμος χρειάζεται αιώνια την αλήθεια, αιώνια θα χρειάζεται και τον Ηράκλειτο».